

Eesti ballaadist, tormidest ja ootusnormidest

Meie rahva minevikus on veel paljugi mõistatuslikku, mida me ei oska seletada...

Seletamatud on väikeste lohkudega kultusekivid, mida on praegu teada 1200 piires. Lõplikku seletust pole vere-lõpulistel kohanimedel, toponüümid ootavad desifreerimist. Mütoloogialoor varjab raha-
augujutte, kuigi tagapõhjaks võiksid olla reaalsed sündmused. Paleoastronoomia ootab teaduslikke seletusi. Oma arust teame me palju, aga ei tea, mis ajaga on tegemist. «Kalevipoeg» on epos, mille tegevusaja jätame targu täpsustamata.

Kas võime hinnata regivärsi ja runolaulu oma kultuuri loos 1000-aastaseks? Kui võime, siis on helilooja Veljo Tormis osutunud heliloojaks-ajaloolaseks.

Käisin kantaat-balleti «Eesti ballaadid» etendusel, arvustada ei oska. Meeldis. Riiete ja lavastuse põhitoonid tundusid kodused. Köitis balleti lavastus, tantsijate valik. Mosaiikne oli koori liikumine. Rohkem ütlemiseks tundun tihti olevat. Muusika on harjumatu. Ja ega mulle üksinda.

Tunnen üht koorilauljat, baritoni, kes läinud üle ühest koorist teise. Mees ei kohane V. Tormise loominguga. Kus Tormist hakatud palju laulma, sealt tulnud mees ära, otsima koori, kus teda vähe lauldakse. Enam pole kuhugi minna. Koorid ja laulupeod on aastate jooksul võtnud Tormise kiindunult omaks.

NH 14. okt. 1981

«Eesti ballaadide» peaosa-täitja Leili Tammel on lausunud: «Mingit enesenüitamise võimalust see lauljale ei anna, sest ulatus on kvindi piires. Ooperlikult laulda ei tohi, rahvalaul see aga ka enam pole, kuna peab kanduma kogu teatrisaali. Olen midagi leidnud, mida ei oska sõnades seletada, kui mult on küsitud, kuidas ma seda vokaalselt teen.»

«Eesti ballaadid» on lava-teos, mis aitab mõtestada minevikku. Ta on seda laadi kunstiteoseid, nagu L. Mere film «Linnutee tuuled», kunstnik K. Põllu looming, arheoloogide ja ajaloolaste leiud ja inspireeringud...

Etenduse kavalehel on V. Tormis selgitanud oma taotlusi: runolauludesse on peidetud «... ürgne moraali- ja eluväärtuste koodeks, mis keh-tib siiani. Süü ja vastutus-tunne, inimese vahekorrad teise inimese, looduse ja kõik-susega».

Helilooja motoks näib olevat: «Mitte mina ei kasuta

rahvalaulu, vaid rahvalaul mind.» Helimeistri hinnangut pidi on runolaul silmapaistev ja omapärane nähtus eesti kultuuris. Arvame meiegi, et runolaul on teaduse-eelne teave loodusnähtustest, möödunud aegade seletaja.

Ehitajana olen saanud V. Tormise loominguga kokku puutuda jühuslikult. Kui peaksin nimetama tema kolme paremat teost, siis vastust võlgu ei jätaks. Meeldivad «Pik-se litaania», «Raua needmine», «Kolm mul oli kaunist sõna».

Olen näinud tormi. 1969. a. juubelilaulupeol kanti kantaadina ette V. Tormise «Laulu algus».

«... See laul algas hämaras ajas ja sündis tummade töös. See laul sündis madalas majas ja tõusis vandena õös. Jäi kuulama jõuetu sugu, see laul on hingele hea, sest kuulutas sinane lugu, et priius meil tulema peab.»

(H. Runnel)

Tõeline torm aga puhkes 1979. a. juulikuu viimasel laupäevaõhtul Tihemetsa tehnikumi saalis. Vabariiklikul looduskaitsete konverentsil tuli esiettekandele V. Tormise «Ingerimaa õhtud». Midagi tavatut oli sel õhtul. Häälekõvendajast teatati, et helilooja soovil ei tohi käivitada akna taga seisvaid autosid. «Ellerheina» kammerkoori lavaletulekuga oli sagimist, tuldi ja ei seistud koorina. Kes kuidas: istudes, küürutades, seis-tes. Lauljate vahel istus dirigent. Esitati ingeri regivärsilisi rahvalaule. Vapustas ja

üllatas, siiani püsib kõrvus kaunikõlaline neljanoodiline heietus. Vaatajate eest lahku- ti hajutatult, viisid kõlama kõrvalruumides ja koridori- des. Ja siis saadi kuulda vaimustustormi, midagi sellist pole ma varem ega hiljem näi- nud. Punaseks köetuna plak- sutas mittemuusik Jaan Eil- lart, tema kõrval majanduselu asjatundjaid, ministreid, ukse- aval vaimustatud autojuhid, loobunud autokäivitamisest. Lillesülemid heliloojale, kes oli nüüd omakorda nõutu; et torm võiks tähendada ohtu suurtele aknaruutudele, seda ei osanud Tormiski ette näha.

Nõutud põngerjad, käes lil- lekimbud, teadmata, kellele lilli viia. «Ellerheina» aplo- deeriti tagasi, tuli teade, et häälte hoidmise huvides enam ei laulda. Vaimustustorm jätkus...

Küllap oli oluline see, et saa- liks polnud akadeemiline kontserdisaal. Rahvalaul sobi rahva hulka selliselt pare- mini.

Regivärsilist helitikandit kuulsin metsa rüpes Palmses, nn. Kloostrikiivil. Esinesid TA nais- ja meeskoor. Vai- ku hõnguvate kuuskede va- hele sammalkamaraga kivi-

● «Eesti ballaadid» RAT «Estonias».

GUNNAR VAIDLA foto

mürakale tõusis Veljo Tormis. Ohtu hakul sai rahvas jälle kuulda runolaulu. Laskuv päike, sõnajalgadelt ja kuus- kedelt hõljuv smaragdvärvus viisid mõtted rahva minevi- kule.

Mida me võiksime heliloo- jalt veelgi oodata? Tavaliselt ei sobi loojalt midagi noolida, siin on omad normid. Looja komponeerib oma südame sun- nil. Kuid on teada ju ka kunstiteoseid, mis on loodud telli- mise peale. Isegi ooper «Aida» olevat loodud tellimisel. Nii

et maailma kõrgeklasilisi töid on loodud tellimisel.

On üks salasoo. Tartus, Fr. R. Kreutzwaldi nimelises kir- jandusmuuseumi fondis 63 on säilitamisel käsikiri «Kalevi- poeg», nn. «Alg-Kalevipoeg» aastast 1853. Üle sajandi seis- nud regivärsid 12. loos pole

seni trükimusta näinud. Trük- kimiseks tegi koostaja «Kale- vipoja» tsaaritsensuuri sur- vel suuresti ümber.

Soov: sündigu «Alg-Kale- vipojast» suurvorm, kus oleks kohta kooril, solistidel, balle- til. Meie rahvaluule on seda väärt.

Tuletame meelde, et muusikapublitsistika võistluse täht- aega on pikendatud 10. detsembrini 1981.